

Politiikan ja talouden vuorovaikutus

HUOM! Kurssin aikataulu on hieman muuttunut. Ryhmätyöt käsitellään aikaisemmasta tiedosta poiketen 28.3. ja 4.4. Perjantaina 21.3. ei ole luentoa.

1

Hyvinvointivaltion ongelmat

- Liian laajan hyvinvointivaltion on väitetty hidastavan taloudellista kasvua ja lisäävän työttömyyttä = kannustavuusongelmat
- Ongelmat alkoivat realisoitua 1970-luvun puolivälin jälkeen, kun taloudellinen kasvu hidastui, mutta hyvinvointivaltion kasvu ei
- Vastaväite: ainakin osa hyvinvointivaltion toimista suunnattu taloudellisen kasvun parantamiseksi
  - esim. panostus inhimilliseen pääomaan ja tutkimukseen
  - tutkimusten mukaan julkisen sektorin koolla ja taloudellisella kasvulla ei ole voimakasta riippuvuutta suuntaan tai toiseen

2

Työttömyysaste (%)

	1960-66	1974-79	1980-84	2000-02
Suomi	1	4	12	9
Ruotsi	2	2	5	5
Norja	1	2	6	4
Tanska	2	6	9	4
USA	5	8	6	5
Britannia	1	4	8	5
Australia	2	5	10	6
Saksa	1	3	7	8
Italia	5	7	11	10
Ranska	1	5	11	9
Espanja	2	5	19	11
Keskiarvo	3	5	8	7

3

Hyvinvointivaltion tulevaisuuden ongelmat

- Tuottavuuden kasvun hidastuminen
  - palvelusektorilla tuottavuus kasvaa huomattavasti hitaammin kuin teollisuudessa -> palvelusektorin kasvaessa taloudellinen kasvu hidastuu -> verotulot pienenevät -> veroja täytyy korottaa, jotta hyvinvointimenot voidaan ylläpitää
- Rakenteelliset muutokset
  - väestön vanheneminen -> eläkemenot ja terveydenhoitomenot kasvavat
  - työssäkäyvän väestönosan suhteellinen pieneminen -> jos tuottavuus ei kasva, voi eläkkeiden maksu tulevaisuudessa olla ongelma

4

Hyvinvointivaltion kriisialttius

- Suuri hyvinvointivaltio on kriisialtis
- Kriisitalanteet (julkisen sektorin tasapaino ja velka karkaavat käsistä) eivät ole harvinaisia
- Esimerkkejä:
  - Suomi 1991-95 (vaje 11%, velka 70%)
  - Belgia 1984-85 (vaje 11%, velka 116%)
  - Tanska 1986-88 (vaje 9%, velka 53%)
  - Kreikka 1986-87 (vaje 12%, velka 51%)
  - Irlanti 1983-84 (vaje 16%, velka 82%)
  - Italia 1993 (vaje 11%, velka 108%)

5

Hyvinvointivaltion leikkaukset

- Hyvinvointivaltion leikkaustarve nousi keskusteluun jo 1970-luvulla
- Hyvinvointivaltiosta tullut "status quo" ja uudet ideat tulevat lähinnä "oikeistolta"
- Leikkaukset ovat jääneet pieniksi, pikemminkin hyvinvointivaltion kasvu on hidastunut tai pysähtynyt
- Erityisesti leikkauksia yrittivät Thatcher ja Reagan
  - tulokset jäivät lähinnä retoriikan tasolle

6

Leikkausten ja lisäysten asymmetria

- Kasvukaudella poliitikot kilpailevat hyvinvointiuudistuksilla ("credit claiming")
  - äänestäjistä kilvoiteltiin uudistuksilla
- Leikkauskaudella poliitikot välttelevät vastuuta ("blame avoidance")
  - Esim. Suomessa laman aikana suurimmat leikkaukset kohdistettiin valtionosuuksiin

7

Miksi leikkausyritykset epäonnistuvat?

- Hyvinvointivaltiolla on vahva kansalaisten kannatus -> leikkausten tekemisestä voi seurata vaalitappio
- Hyvinvointipalveluiden ympärille on syntynyt vahvoja eturyhmiä
  - esim. Suomessa työntekijäjärjestöt
- Julkisen sektorin työntekijät muodostavat suuren äänestäjäryhmän

8

Milloin leikkaukset onnistuvat?

- Yleensä leikkaukset onnistuvat ainoastaan taloudellisten kriisien aikana
- Tällöin muodostetaan usein suuria koalitioita leikkausten taakse, jotta mikään puolue ei pysty hyötymään asemallaan "hyvinvointivaltion puolustajana"
  - esim. Lipposen ensimmäinen hallitus

9

Leikkausten suuruus

- Hyvinvointivaltion leikkausten suuruutta vaikea arvioida
  - julkisen menot ja niiden muutos
    - ongelmia: taloudellisen tilanteen muutokset, väestömuutokset, määritelmämuutokset
  - yhteiskunnan tilaa kuvaavat mittarit
    - useimmissa mittareissa omat ongelmansa, tarkastellaanko suhteellista vai absoluuttista huono-osaisuutta?
- Yleisarvio on, että suuria rakenteellisia leikkauksia ei ole tehty tuskin missään

10

Mittareita

- Hyvinvointivaltion tilaa kuvataan usein tulonjako- ja köyhyysmittareilla
- Tuloerot
  - 10/90-suhde
  - gini-kerroin
- Köyhyys
  - ihmiset kotitalouksissa, joiden käytettävissä olevat tulot alle 50% mediaanikotitalouden käytettävissä olevista tuloista

11

Joitain tuloksia

- Tuloerot ovat kasvaneet suurimmassa osassa OECD-maita viimeisen kahden vuosikymmenen aikana
  - Suomessa tuloerojen kasvu ollut selvästi keskimääräistä nopeampi, mutta silti Suomessa yksi tasaisimmista tulojakoista koko maailmassa
- Köyhien määrässä ei selkeään trendiä (joissain maissa kasvua, jossain vähentymistä)
  - Suomessa köyhien osuus pienimpiä maailmassa (ja laskussa)

12

Joitain tuloksia

- Sosialidemokraattisissa ja korporatiivisissa hyvinvointivaltioissa tulonsiirroista suuri osa hyväosaisille (jopa yli 20%)
- Tulonsiirrot muodostavat lähes kaikkialla suurimman osan alempien tuloluokkien käytettävissä olevista tuloista (ja tämä riippuvuus on kasvussa kaikkialla)
- Lähde: Oxley, Howard ym. (1997): Income Distribution and Poverty in 13 OECD Countries. *OECD Economic Studies*, no. 29, 1997/II

13

Tuloerot ja niiden muutos (1985-95)

	Gini 1994/5	Muutos % (1984/5-1994/5)
Suomi	23.1	9.1
Ruotsi	23.0	6.5
Norja	25.6	9.4
Tanska	21.7	-4.9
Alankomaat	25.3	8.2
USA	34.4	1.1
Kanada	28.4	-1.1
Australia	30.6	-1.9
Saksa	28.2	6.4
Italia	34.5	12.7
Ranska	29.1	-1.7
Belgia	29.9	2.3

14

Köyhyys ja sen muutos

	Köyhiä 1994/5 (%)	Muutos 1984/5 -1994/5 (prosenttiyksikköä)
Suomi	6.8	-1.5
Ruotsi	6.4	0.4
Norja	8.0	1.1
Tanska	5.0	-2.0
Alankomaat	8.9	-3.7
USA	17.1	-1.2
Kanada	8.9	-0.8
Australia	9.5	-2.7
Saksa	6.8	-1.5
Italia	9.1	2.9
Ranska	6.6	-1.5
Belgia	9.5	-2.7

15

Tulonjako Suomessa 1970-99

	1975	1980	1985	1990	1995	1999
Ylin desilli	13.8	14.4	16.8	19.8	20.5	24.7
Alin desilli	3.2	3.5	4.5	5.5	5.4	5.2
D10/d1	4.3	4.1	3.7	3.6	3.8	4.7

Kotitalouksien ylimmän ja alimman desiliin käytettävissä olevat reaali tulot vuoden 1999 rahassa, 1000 eur/vuosi

Lähde: Jaakko Kiander & Henrik Lönngqvist (2002): Hyvinvointivaltio, sosiaalipolitiikka ja taloudellinen kasvu. STM:n julkaisuja 2002:20.

16

Tulonsiirtojen jakauma 1993/5

	3 alinta desiliä	4 keskidesiliä	3 ylintä desiliä
Suomi	39.8	41.4	18.7
Ruotsi	31.4	41.4	27.2
Norja	47.7	35.3	17.0
Tanska	45.8	37.5	16.7
Alankomaat	43.6	35.7	20.7
USA	37.2	38.2	24.6
Kanada	41.7	41.0	17.3
Australia	58.1	34.6	7.4
Saksa	38.6	40.1	21.3
Italia	20.8	44.7	34.5
Belgia	30.0	45.7	24.3

17

Tulonsiirtojen osuus käyt. olev. tuloista

	3 alinta desimiä	4 keskidesimiä	3 ylintä desimiä
Suomi	54.0	26.4	9.8
Ruotsi	80.4	48.0	12.6
Norja	53.8	17.1	6.6
Tanska	85.9	32.5	12.5
Alankomaat	67.1	24.1	10.9
USA	35.6	12.0	5.1
Kanada	60.4	23.2	7.0
Australia	66.4	15.5	2.3
Saksa	51.4	22.0	8.6
Italia	18.8	11.1	7.9
Belgia	68.4	39.2	15.4

18

Leikkaukset Suomessa

- 1990-luvun leikkauksista on arvioitu, että niiden seurauksena vuonna 2000 sosiaalimenot olivat 8,5% (18,5 mrd mk) pienemmät, kuin ne olisivat olleet ilman leikkauksia (mitä tarkoittaa?)
- Leikkauspolitiikasta vaikea löytää johdonmukaisuutta
  - ei suurta suunnitelmaa, vaan pala palalta

19

Leikkaukset Suomessa

- Yleisarvio: leikkaukset eivät muuttaneet Suomen sosiaaliturvajärjestelmän peruspiirteitä
  - Etuuskien alkuperäinen rakenne ja etuusjärjestelmien tavoitteet säilyivät muuttumattomina
- Alkuvaiheissa pyrittiin leikkaamaan tukien tasoa (vähän vaikutusta), myöhemmin tehtiin rajauksia tuensaamisperusteisiin
  - asumistuki, työttömyysturva, sairausvakuutus

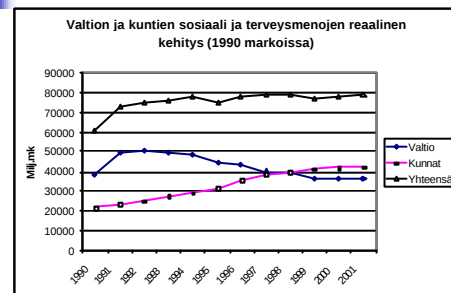
20

Leikkaukset Suomessa

- Poliittisesti tärkeiden ryhmien (eläkeläiset, lapsiperheet) etuja leikattiin vähemmän ja myöhemmin kuin muiden
- Vastuun välttelyn politiikka ("blame avoidance") johti siihen, että helpointa oli leikata kuntien valtion-osuuksia
  - hallituksen ei itse tarvinnut tehdä vaikeita päätöksiä siitä, kenen etuja leikataan
- Vastuu hyvinvointipalveluista on Suomessa siirtynyt yhä enemmän kuntien harteille

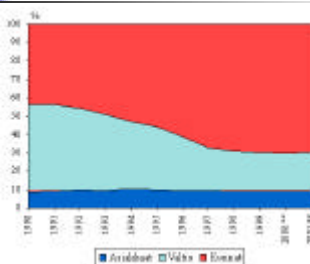
21

Sosiaali- ja terveysmenojen kehitys

22

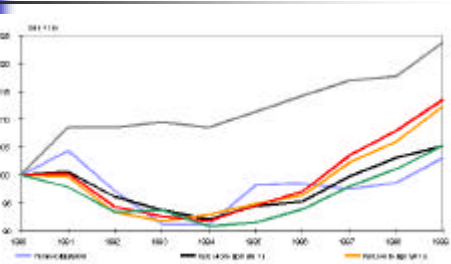
Kuntien sos&ter menojen rahoitus

Lähde: Sosiaaliturvan suunta 2000-2001. STM. Julkaisuja 2000:22 <http://www.stm.fi/suomi/julkaisu/julk01fr.htm>

23

Kotitalouksien reaalitulojen kehitys

24